

Asia: VN/33260/2024

Lausuntopyyntö työryhmän mietinnöstä; Ihmiskauppadirektiivin muutosdirektiivin täytäntöönpano

Lausunnonantajan lausunto

1. Huomiot rikoslain 25 luvun 3 §:ään ehdotettavasta muutoksesta (sijaissynnyttäjäksi saattamista koskevan teon tarkoituksen lisääminen ihmiskauppaa koskevaan pykälään)

Pidän perusteltuna mietintöön sisältyvää esitystä, jonka mukaan sijaissynnyttäjäksi saattaminen lisätään ihmiskauppasäännökseen yhdeksi nimenomaisesti mainituksi teon tarkoitukseksi. Pidän muutosta muutosdirektiivin täytäntöönpanon näkökulmasta perusteltuna. Tältä osin minulla ei ole huomautettavaa esitettyyn säännösmuotoiluun tai sen perusteluihin.

2. Huomiot rikoslain 25 lukuun ehdotettavasta uudesta kriminalisoinnista (ehdotettava uusi 3 d §: ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö)

a) Rangaistavuuden ala

b) Rangaistusasteikko

c) Muut huomiot

a) Rangaistavuuden ala

Ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö on direktiivimuutoksen asettamien velvoitteiden vuoksi tarpeen säätää nykyistä laajemmin rangaistavaksi. Esitetty uusi rikoslain 25 luvun 3 d § on näin ollen lähtökohtaisesti tarpeellinen ja perusteltu. Kyseenalaisempaa sen sijaan on, onko esitetty säännös perusteluineen tällaisenaan liittävän tarkkarajainen. Kiinnitän huomiota siihen, että esitettyjen perustelujen mukaan säännös lähtökohtaisesti kattaisi hyvin laajasti erilaiset asiakaspalvelutilanteet esimerkiksi ravintoloissa ja myymälöissä. On kyseenalaista, kuinka perusteltua näin laaja rangaistavuus on tapauksissa, joissa asiakas on ennen kaikkea ravintolan tai myymälän asiakas ja kyse on tavanomaisesta asiakaspalvelutilanteesta, jossa asiakas vain varsin rajallisesti pystyy vaikuttamaan siihen, kuka häntä palvelee.

Selvää on, ettei esimerkiksi ravintolassa taikka myymälän kassalla työskennelleen ihmiskaupan kohteena olevan henkilön kaikkien asiakkaiden mahdollista syylistymistä rikokseen ole mitenkään

mahdollista ottaa tutkittavaksi. Selvää on myös se, mikä mietinnössäkin mainitaan, että tämän tyyppisissä tilanteissa tahallisuusedellytys käytännössä harvoin täyttyy. Ongelmana on kuitenkin se, ettei syyksiluettavuutta ole mahdollista asianmukaisesti arvioida, ellei epäiltyä rikosta lainkaan tutkita. Tahallisuusvaatimus ei siksi nähdäkseni riittävässä määrin rajaa säännöksen soveltamisalaa rikosprosessin varhaisemmissa vaiheissa. Pidänkin ongelmallisena, jos säännös lähtökohtaisesti kattaa laajamittaisesti sellaista toimintaa, jonka osalta on jo lain säätämisvaiheessa selvää, ettei sitä ole mahdollista tai perusteltua käytännössä tutkia. Käytännössä tällainen sääntely voi johtaa myös siihen, että tutkittavaksi tulevat tapaukset valikoituvat ennakoimattomasti ja sattumanvaraisesti esimerkiksi sillä perusteella, onko poliisille tehty rikosepäilystä ilmoitus.

c) Muut huomiot

Rangaistavuuden laaja ulottaminen esimerkiksi ravintolan asiakkaisiin voi mahdollisesti joissakin tapauksissa haitata ihmiskauppatapausten selvittämistä ja toteen näyttämistä, jos esimerkiksi ravintolan vakioasiakas ei syytteen pelossa olisi valmis kertomaan havainnoistaan.

Koska esitetty ihmiskaupan kohteena olevan henkilön suorittamien palvelujen hyväksikäyttöä koskeva säännös on mietinnössä todetuvin tavoin osin päällekkäinen rikoslain 20 luvun 8 ja 9 §:ien kanssa, olisi näiden säännösten keskinäistä kilpailua ja näiden säännösten välisten kilpailutilanteiden ratkaisemisen peruslähtökohtia perusteltua käsitellä esityksessä yksityiskohtaisemmin. Nyt esityksessä vain todetaan, että kyse on lainkilpailukysymyksestä, mutta ei oteta kantaa sen ratkaisemiseen, vaikka säännösten osittaisen päällekkäisyyden vuoksi asiaan olisi perusteltua ottaa kantaa jo lainvalmistelun yhteydessä.

3. Huomiot rikoslain 25 luvun 10 §:ään ehdotettavasta muutoksesta (ehdotettavaa uutta ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevaa kriminalisointia koskeva lisäys oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaan)

Pidän esitystä tarpeellisenä ja perusteltuna ottaen huomioon, että ihmiskaupan kohteen suorittamien palvelujen hyväksikäytön (esimerkiksi pakkotyön kohteena olevan henkilön hyväksikäytön) vakavimmat ja pitkäkestoisimmat muodot usein tapahtuvat oikeushenkilöiden toiminnan yhteydessä.

4. Huomiot pakkokeinolakiin ja poliisilakiin ehdotettavista muutoksista

Edellä mainitsemani ihmiskaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevan säännöksen rangaistavuuden alaa koskevat huomioni vaikuttavat myös pakkokeinolakiin ja poliisilakiin ehdotettujen muutosten arviointiin. Jos ihmiskaupan kohteena olevan henkilön suorittamien palvelujen käyttö säädetään rangaistavaksi esitetyssä muodossaan ja esitetyin perusteluin, asettaa se kyseenalaiseksi esitettyjen pakkokeinolain ja poliisilain muutosten suhteellisuuden. Jos ihmiskaupan kohteena olevan henkilön suorittamien palvelujen käyttämistä tulkittaisiin niin laajasti kuin mietinnössä on esitetty, kyseisestä rikoksesta epäillyiksi ja näin ollen pakko- ja tiedonhankintakeinojen kohteiksi voisivat ainakin periaatteessa päätyä esimerkiksi ravintolan tai myymälän kaikki sellaiset asiakkaat, joita ihmiskaupan uhriksi osoittautunut henkilö on palvellut.

5. Huomiot oikeudenkäymiskaareen ja esitutkintalakiin ehdotettavista muutoksista

-

6. Huomiot ihmiskauppadirektiivin muutosdirektiivin säännöksistä, joiden ei mietinnössä katsota edellyttävän lainsäädäntömuutoksia

a) 11 artikla

b) muut muutosdirektiivin säännökset

b) Muut muutosdirektiivin säännökset

Pidän perusteltuna pohtia, olisiko teon tarkoitukseksi esityksestä poiketen perusteltua lisätä myös laittoman adoption kohteeksi saattaminen. Laittoman adoption kohteeksi saattaminen voi sisältyä jo olemassa oleviin ihmiskaupan tarkoituksiin. Näin on etenkin silloin, jos tarkoituksena on saattaa laittoman adoption kohteena oleva lapsi esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön tai pakkotyön kohteeksi taikka hankkimaan varoja kerjäämällä tai rikollisin keinoin. Oikeudellisesti epäselvempi on sen sijaan tilanne, jossa lapsen vanhempi tai muutoin lapseen nähden määräysvaltaa käyttävä henkilö korvausta vastaan luovuttaa lapsen laittomaan adoptioon, jossa tarkoituksena on lapsen ottaminen perheenjäseneksi. Tällaisiin tilanteisiin liittyy vastaavaa tulkinnanvaraisuutta kuin aiemmin pakkoavioliittotilanteisiin eli kysymys siitä, edellyttikö ihmiskauppasäännöksen soveltaminen sen arviointia, oliko kyseessä ihmisarvoa loukkaavia olosuhteita vastaava tilanne vai voitiinko pakkoavioliittoon saattamista sellaisenaan oletusarvoisesti pitää ihmisarvoa loukkaavana olosuhteena. (Ks. HE 65/2024 vp, s. 28.) Näyttää siltä, että käsillä olevassa mietinnössä direktiivissä mainittujen ihmiskaupan tarkoitusten hyväksikäyttöelementtiä on laittoman adoption kohdalla tulkittu toisin kuin pakkoavioliiton tai sijaissynttäjäksi saattamisen kohdalla. Toisin kuin laittoman adoption kohdalla, pakkoavioliittoon tai sijaissynttäjäksi saattamisen kohdalla on lainvalmistelussa lähdetty siitä, että ihmiskauppasäännöksen muilta osin täyttävä toiminta on jo itsessään direktiivissä tarkoitettua hyväksikäyttöä, eikä edellytyksenä ole, että olosuhteet, joihin henkilö ollaan saattamassa tai saatetaan, olisivat ihmisarvoa loukkaavat.

Rankaisemattomuusperiaatteen (ihmiskaupan uhrin syyttämättä jättäminen ja tälle määrättyjen seuraamusten soveltamatta jättäminen) tehokas toteuttaminen voi edellyttää myös lainsäädäntömuutoksia, mm. järjestysrikkomussääntelyn ja käännättämisperusteiden uudelleenarviointia.

7. Huomiot ehdotusten vaikutuksista

-

8. Muut huomiot

Esitettyjen lainsäädäntömuutosten lisäksi muutosdirektiivin asianmukainen täytäntöönpano edellyttää myös mm. riittävien resurssien kohdentamista direktiivin edellyttämiä ehkäisy-, tutkinta- ja syytetoimia sekä uhrien auttamista ja tukemista totettaville tahoille.

Minna Kimpimäki
Lapin yliopisto